

KNJIŽNA POROČILA IN OCENE BOOK REVIEWS

Miran Puconja: *Slovenska kmečka kultura: na Cvenu od zemljiške odveze do začetka tretjega tisočletja*. Ljutomer: Tiskarna Klar, 2011, 447 str., ilustr.

Veliko je bilo v etnološki stroki že napisanega o kmečki kulturi na Slovenskem, še več je avtoric in avtorjev, ki so raziskovali ali raziskujejo posamezne agrarne panoge. Tokrat je pred nami knjiga, ki neposredno, empirično predstavi podeželsko kulturo prleškega okolja. V najnovejšem delu *Slovenska kmečka kultura: na Cvenu od zemljiške odveze do začetka tretjega tisočletja* avtor dr. Miran Puconja išče odgovor na vprašanje, kakšna je bila kmečka kultura od leta 1848 do danes. Za analizo je izbral rojstno, življenjsko in delovno okolje, to je kmečko prebivalstvo na Cvenu, kjer tudi sam dela in živi kmečko življenje. Izbral je sloj kmeta, posestnika z lastno zemljo in prihodki od nje (avt. op.: kmečko oziroma podeželsko prebivalstvo so predstavljali tudi drugi sloji, npr. kočarji, viničarji, želarji, hlapci). Avtor pri analizi kmečkega življenja ne sledi kronološkemu zaporedju, ampak izbere retrogradno metodo. To za bralca, ki je navajen časovnega zaporedja, v začetku zna biti moteče. Vendar nas avtor v uvodu opozori na izbrano metodo analiziranja panonske kmečke kulture in pojasni svojo odločitev. Za (etnološko) raziskavo so vedno najdostopnejše še žive kulturne prvine iz neposredne sedanjosti; bolj ko gremo v preteklost, manj je teh pojavov. Zaradi tega dejstva analizo začne z obdobjem med obema svetovnjima vojnama, ker se je v tem obdobju ohranilo največ kmečkokulturnih elementov, in nadaljuje s časom od 1848 do prve svetovne vojne. V drugem delu začenja v sedanjosti, to je v obdobju vdiranja elementov množične kulture v kmečko kulturo, in konča z drugo svetovno vojno. Cilj drugega dela je bil ugotavljati transformacijo kmečke kulture v množično kulturo. Poglavlja v štirih obdobjih so si podobna in primerljiva, tako da se lahko bralec vrača in pregledno primerja obdobja med seboj.

Poglavja zajemajo (vse) tiste etnološke teme oziroma etnološko sistematizacijo, ki opredeljujejo kmečki način življenja. V zaključku strnjeno in razumljivo pove najpomembnejše, obnovi vsebino in povzame generalne ugotovitve, ki zadovoljijo tudi površnega bralca.

384

Med branjem najbolj neposredno spoznavamo kmečko življenje med obema svetovnima vojnama; tisti čas, ki po avtorjevem mišljenju vsebuje največ kmečkokulturnih elementov. Vsaka izjava je argumentirana z "zdravo kmečko pametjo", zato ni dvomov o napisanem. Avtor nam karseda jasno razloži pojem "zdrave kmečke pameti"; le-ta izhaja iz kmetovega neposrednega stika z naravo. Vsakodnevno kmečko delo je neposredno, saj človek z rezultati svojega dela neposredno zadošča svojim potrebam. Iz svoje neposredne naravnosti tudi stvari motri, meri, ocenjuje, analizira in sklepa neposredno. Zato neposredno tudi njegova logika temelji prav na tej neposredni uvidnosti, izhajajoči iz naravne danosti stvari, tako kot je naravna danost, da dnevu sledi noč in obratno. Logično, mar ne?

V pričujočem prispevku sem izbrala tiste ugotovitve, ki, izločene iz celotne knjige, generalno in povzeto prikazujejo bistvo napisanega dela in so neposreden odraz avtorjevega načina življenja in razumevanja kmečkega okolja. Osnovno gonilo kmečke družine je samopreživetje in biološka ohranitev rodu. Kmet s svojim znojem napaja zemljo, s katero dnevno stopa v stik, jo kultivira iz svojih osebnih hotenj, obdeluje s svojo osebno fizično silo in jo ima tudi neizmerno rad. Neposredno osebni kmetov odnos do dela in izrazito osebna vključenost celovite kmetove angažiranosti v nastanek produktov njegovega dela, katerih akter in tvorec je le on in nihče drug, so izhodiščni faktorji oblikovanja kmečke samozavesti. Nosilec vseh dejavnosti na kmetiji je kmečka družina. Kmečko delo zahteva sebi lastno strategijo; opravljeno mora biti o pravem času in z zahtevnim delovnim potencialom. Odmika ni. Obstoj družine je pogojen s celotnim delovnim procesom na kmetiji, enako obstoj vsakega posameznega člana družine. Kmečkemu človeku je kmetija celota, ki vključuje materialni, družbeni in duhovni svet tega kozmosa; to ni le dom in starši, marveč tudi njihove vrednote. Že spoštovanje tradicije je neka oblika religioznega pojava. Kakor je kmet sam iz sebe ustvarjal, tako je sam iz sebe manifestiral. V tem je geneza kmečke samozavesti pa tudi slovenske nacionalne samozavesti. Z zemljo slovenski narod stoji in pade.

Presežek in vrednost knjige je v razumljivem prikazu vzrokov propada kmečke kulture. Mehanska produkcija je s svojo neposredno vlogo paralizirala vsestransko širino kmečke ustvarjalnosti, znane iz dobe tradicionalnega kmetovanja, televizija pa zameglila vso primarno doživljajsko izvornost dogajalnega okolja; oboje hkrati, tako strojna kmetijska proizvodnja kot tudi posredništvo televizije, pa ukinjata univerzalistično širino kmečkega človeka, ki je imela svoj vir znotraj vsestranske kmečke produkcije in v doživljajskih aktih, ki so izhajali iz dela. Kmetovanje je edina dejavnost, v kateri njeni nosilci takoj in neposredno čutijo ciklično povezavo med proizvodnjo in potrošnjo in prav zato se že vnaprej čutijo odgovorne, da se ne omaja temelj njihovega preživetja – zemlja in lastnina nad njo. Uvedba kmetijske mehanizacije za obdelovanje njiv in pripomočkov pri vzreji živali, še bolj pa uporaba škropiv, s katerimi v poljedelstvu uničujejo plevel, so faktorji, s katerimi je industrijsko kmetijstvo uničilo prvotno demonijo narave in kmetovo organsko vključenost vanjo, ko je z osebnim fizičnim

delom samo usmerjal organsko rast narave. Med moderno “kmetijsko proizvodnjo” na vasi in mehanskim tovarniškim delom mestnega delavca v tovarni skorajda ni več razlike. Z mehansko zaslepljenostjo podira tako danes tudi kmet samorasle zakone narave, od katerih je organsko odvisen in ki so tudi spontano vse doslej vzpostavljali najbolj organski odnos med človekom in naravo. Kmet se tako iz organskega ustvarjalca spreminja v mehanski stroj. Za strojem, ki sicer v večji meri opravi delo, ki ga je poprej opravljala cela množica ljudi, mora biti še vedno človek. Toda ta človek, v našem primeru kmet, ni več v živem, neposrednem odnosu do objektov produkcije, marveč le do stroja, s katerim operira. Živo ustvarjanje v okviru kmečkega dela, katerega pralik je bil uporaben tudi v drugih dejavnostih in od koder je tudi prodril v druge dejavnosti, tako izgublja svojo transmisijsko funkcijo. Institucionalizirano državno gospodarstvo, s svetovalnimi službami vred, uokvirja samoniklo naravnost individualiziranih proizvajalcev v skupni imenovalce opredeljenih ciljev. Na drugi strani pa vodi v mrtvo produkcijo ravno pomanjkanje delovne sile kot sofaktorja žive produkcije; to sili kmete v ozko specializacijo in s tem večjo tehnicizacijo, vse to pa po vzročni verigi pripelje do enakih posledic, kot jih v šablonski industrijski produkciji čuti industrijski delavec. Uvedba kmetijske mehanizacije v sodobno kmetovanje sicer pomeni olajšanje dela glede na prejšnje fizične napore, vendar strojno kmetijstvo pomeni tudi redukcijo delovne sile na kmetiji; se pravi, da na tiste, ki še delajo, pride zelo veliko dela, četudi se po večini dela s stroji. Mehanska produkcija omejuje kmeta na določen nivo dela, zmanjšuje možnost njegove vsestranske aktivnosti, tako telesne kot umske. V nečem pa je kmetova ustvarjalna intimitetnost, kljub ponorelosti pridelave hrane z industrializacijo, ohranila stari obraz. To je kmetov osebni odnos do svoje zemlje, svoje njive, svojega travnika, svojega gozda, svojega vinograda. V teku kmetijske produkcije so postali del njegovega življenja in njegovega ustvarjalnega kozmosa.

Avtor opiše tudi družbene, društvene in politične posebnosti muropoljskega cvenskega kmeta, npr.: cvenska “gomajnska” skupnost, cvenska fantovska skupnost “cvénski čéhi”, zadruga za vzrejo žrebet in kasaške prireditve, béseada na Cvenu. Največ etnološkega gradiva je bilo zbranega za obdobje med svetovnim vojnama. Tisto, kar je cvenske kmetije med svetovnim vojnama postavljalo v specifičen ekonomski položaj, je bila zmožnost celotne samooskrbe in povrh še ustvarjanja tržnih presežkov. Avtor opaža, da je kmečki človek zelo uspešno sprejel tiste nove kulturne elemente, ki jih je lahko vključil v sistem vaškega kulturnega izročila. Tovrstni sinkretizem kmetske kulture z množično je bil toliko uspešnejši, kolikor manj je načel tradicionalno naravnost kmečke skupnosti. Individualizacija kmečkega dela je vzrok razpada tradicionalne (cvenske) kmečke skupnosti in iz njenih temeljev rastoče izročilne kulture.

Metodološko je avtor veliko črpal iz ustnih virov; o kmečkem življenju je marsikaj slišal in doživel (ter kasneje zapisal) v domači družini od staršev, v pogovorih in stikih s sorodniki, sosedi, vaščani, z osebnim sodelovanjem pri velikih poljedelskih opravilih, kjer je od različnih poljedelskih delavcev slišal marsikatero resnico o kmečkem življenju. Kjer so bili ustni viri pomanjkljivi za celovit prikaz vsebine, je vključil še periodiko in arhivske vire iz različnih institucij. Ob številni izbrani, pregledani in uporabljeni literaturi, arhivskih virih, periodiki in informatorjih, znanstveni analizi in avtorjevi natančnosti sem pogrešala podrobnejši opis fotografij (ponekod ni letnice

posnetka, avtorja fotografije, lastnika fotografije oziroma podatka, kdo hrani originalno fotografijo) in zapis časa pridobitve ustne informacije, saj je večina pripovedovalk in pripovedovalcev že mrtvih, zato bi bilo zanimivo (po letnici pridobitve ustne informacije) videti, koliko časa je avtor zbiral informacije oziroma pripravljal svojo raziskavo. Kljub tej "pomanjkljivosti" pa je izvrstno delo o kmečki kulturi lahko napisal samo nekdo, ki je z najlepšim spoštovanjem – kmet z zdravo pametjo.

Dr. Miran Puconja je svoje delo posvetil zemlji (večina avtorjev svoje delo posveča najbližjim sorodnikom) – naši večni stalnici – in samozavestnemu, samostojnemu, narodnozavednemu, pametnemu slovenskemu kmečkemu človeku. Knjiga je učbenik o kmečki kulturi, zapisan v lepem, razumljivem in skorajda poetičnem jeziku, skozi katerega je mogoče čutiti avtorjevo pripadnost in spoštovanje zemlje. Ne gre za znanstveno teoretiziranje, ki je samo sebi namen, ampak za delo, ki bi ga morali prebrati vsi tisti akterji, ki krojijo usodo slovenske in evropske kmetijske politike. Verjamem, da najbolj neposredno in verodostojno o kmečkem načinu življenja zmore in zna napisati samo tisti, ki dela na zemlji in živi v podeželskem okolju. Ker pa je avtor hkrati tudi doktor etnologije, profesor slovenskega jezika in filozofije, je njegovo delo neprecenljiva nadgradnja teoretičnih etnoloških knjig in raziskav o kmečki kulturi na Slovenskem. Skratka, dovolj razlogov, da knjigo preberemo.

386

Jelka Pšajd

Jasna Fakin Bajec: *Procesi ustvarjanja kulturne dediščine: Kraševci med tradicijo in izzivi sodobne družbe*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011, 327 str.: ilustr. (Ethnologica – Dissertationes; 2)

Znanstvena monografija *Procesi ustvarjanja kulturne dediščine* dr. Jasne Fakin Bajec je izšla kot druga publikacija v zbirki Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Ethnologica – Dissertationes. Zbirka je namenjena svežim in aktualnim monografskim obravnavam izbranih etnoloških tem, doslej pa so poleg zadevne monografije izšle še *Upodobljene sledi narodne identitete* Bojane Rogelj Škafar in *Živa pripoved v zapisu* Barbare Ivančič Kutin.

Monografija je nastala iz doktorske disertacije *Kulturna dediščina med tradicijo in inovacijo na Krasu*, ki jo je Jasna Fakin Bajec v februarju 2010 zagovarjala na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani. Kot je v povzetku